

Forfatter: Kidde, Harald

Titel: Udrag fra Jærnet

Citation: Kidde, Harald: "Jærnet", i Kidde, Harald: *Jærnet*, udg. af Knud Bjarne Gjesing ; Thomas Riis , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, isamarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, cop. 1990, s. 395. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-kidde04ny-shoot-idm140608064070448/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Jærnet

Bornholm tilbage. 1660-61 sluttede Sverige fred med Polen og Rusland uden ændring af grænserne. –

Som Frankrigs allierede blev Sverige 1674 inddraget i krig og led nederlag til Brandenburg i slaget ved *Fehrbellin* (28. juni 1675). Sveriges tab af prestige ledte Danmark til at gribe ind i krigen (Den skånske Krig); men dette land måtte 1679 slutte fred uden at have genvundet de i 1658 tabte provinser.

Karl XII's krige

Karl XII blev konge som 15-årig i 1697; to år senere havde Sveriges fjender forenet sig i et angrebsforbund, der omfattede Polen og Sachsen, som var i personalunion under *August II den Stærke* (1670-1733), Rusland og Danmark-Norge. Sidstnævnte magt skulle angribe det med Sverige forbundne Holstein-Gottorp og senere Sverige selv, medens Sachsen-Polen og Rusland skulle gå ind i de svenske Østersøprovinser. I februar 1700 angreb sachsenerne Riga, og i marts gik danske tropper ind i de gottorpske dele af Slesvig-Holsten. Den svenske flåde, der støttedes af britiske og hollandske enheder, landstog 25. juli 1700 5.000 mand på Sjælland mellem *Tibberup* og *Humlebæk* syd for Helsingør; men allerede 8. august sluttedes fred i Traventhal; den definerede Holstein-Gottorps og Danmarks gensidige militære rettigheder.

I mellemtiden havde sachsenerne øget presset mod Riga, og russerne brød med en stor hær ind i Estland og Ingermanland med retning mod *Narva*. Karl XII førte i oktober en hær til Livland og valgte at gå mod Narva, hvor han 20.-21. november vandt en stor sejr over de russiske styrker, som belejrede byen.

Karl XII's felttog i 1701 havde til hensigt at besejre den farligste fjende Sachsen således, at Sverige ville have frie hænder til at gå mod Rusland. Ved årets udgang var fjenderne blevet fordrevet fra de svenske Østersøprovinser, og den svenske hær var rykket ind i Polen. Warszawa overgav sig uden kamp i maj 1702, og 9. juli vandt Karl XII ved *Krakow* en stor sejr over de polske og sachsiske styrker; senere på måneden indtog svenskerne denne by ved overrumpling.

Den vigtigste militære begivenhed var i 1703 felttoget mod To-

ruin (*Thom*) ved Weichsel. Det sachsiske fodfolk havde søgt tilflugt i byen, og sidst i maj indledte svenskerne en belejring. Sachsiske, polske og litauiske tropper søgte at tvinge svenskerne til at hæve den; men da det lykkedes disse at få Danzig til at underkaste sig Karl XII, kunne belejringen få forstærkninger ad søvejen. Poznań (Posen) overgav sig i begyndelsen af september, og Toruń fulgte efter en måned senere.

Medens Karl XII med den svenske hovedhær førte krig i Polen, havde russiske styrker angrebet de svenske Østersøprovinser med held. Russerne var i 1703 nået frem til Østersøen og havde samme år grundlagt Sct. Petersburg, i 1704 erobrede de Dorpat og tog Narva med storm i august. Samme år var August II blevet afsat som polsk konge; som hans efterfølger valgtes *Stanislaus Leczynski* (1677-1766). Polen var nu en svensk lydstat, og i 1705 sluttede de to lande fred.

I sommeren 1706 fandt Karl XII tiden inde til at føre krigen ind i Sachsen for at tvinge August II til fred. På kort tid nedkæmpedes de sachsiske tropper; Karl XII indrettede sit hovedkvarter på godset *Alb-Ranstädt* ved Lützen, hvor fredstraktaten med Sachsen blev underskrevet 14. september 1706, og hvor den svenske konge residerede efteråret 1706 – efteråret 1707.

Af de oprindelige allierede mod Sverige var nu kun Rusland tilbage; men for at vinde en vedvarende fred ville det ikke være tilstrækkeligt at generoobre Østersøprovinserne, slaget måtte rettes mod Moskva. Ved årsskiftet 1707/08 brød den svenske hær op fra Polen og nåede i marts frem til omegnen af Minsk; uden større svenske tab var russerne blevet fordrevet fra størstedelen af Polen. Ved Minsk blev hæren i tre måneder for at samle forråd og planlægge angrebet på Moskva. Karl XII skulle med hovedstyrken fortsætte mod øst; *Adam Ludvig Lewenhaupt* (1659-1719), som i 1706 var blevet guvernør i Riga, fik i maj ordre til at bryde op og med sine tropper forene sig med hovedhæren, medens den polske armé skulle angribe Rusland ad en sydligere rute. Den russiske forsvarsstrategi var at yde modstand ved naturlige hindringer for fjendens fremrykning, men i øvrigt at vige for svenskerne og undgå store slag.

Da invasionshæren brød op, søgte russerne ved Berissov at hindre dens overgang over Dnjeprs biflod Beresina; men det lykkedes fjenden at krydse den længere mod syd ved byen Beresina. Czaren gav nu sine tropper ordre til ikke uhindret at lade fjenden gå over Dnjepr, hvorfor russerne søgte at standse den svenske fortrop ved *Holojzin*